

תכנית "המתווים המנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל" -
רקע, ממצאי מחקר וכיווני חשיבה
יו"ר: ר. לידור
 המכללה לחינוך גופני ולספורט ע"ש זינמן, מכון וינגייט, ישראל

רקע, מטרות ומבנה המושב

ר. לידור

המכללה לחינוך גופני ולספורט ע"ש זינמן, מכון וינגייט

תכנית המתווים המנחים להכשרה להוראה היא תוצר של עבודתן של שתי ועדות שהוקמו על ידי המל"ג: הוועדה המשותפת למל"ג ולמשרד החינוך בנושא ההכשרה להוראה בראשותם של אריאב וכץ וועדה מקצועית לקביעת מתווים מנחים להכשרה להוראה בכל מוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל. שתי הוועדות הללו פעלו כדי להציע אמות מידה משותפות ללימודי ההכשרה להוראה הן למכללות לחינוך והן לאוניברסיטאות. מטרת הוועדות אם כך הייתה להציע מתווים חדשים להכשרה להוראה שיאומצו על ידי כל מוסדות ההכשרה בישראל. בחודש ספטמבר 2007 החליט ראש האגף להכשרת מורים במשרד החינוך, נוח גרינפלד, עם ראש מכון מופ"ת, ד"ר מיכל גולן, וראש רשות המחקר במכון מופ"ת, פרופ' לאה קוזמינסקי, שיש ללוות את יישום תכנית המתווים במחקר. הוחלט שהמחקר יהיה משותף לאגף להכשרת מורים במשרד החינוך ולמכון מופ"ת והוקמה ועדת היגוי, שבין השאר, העלתה כמה כיוונים ושאלות למחקר ובחרה את ראש צוות המחקר. בנוסף, הוקם צוות מחקר הכולל שלושה חוקרים נוספים משתי מכללות ומאוניברסיטה אחת ורכזת מחקר. שלוש שאלות עיקריות למחקר זה: (א) כיצד נערכות האוניברסיטאות והמכללות להכשרה להוראה ליישום תכנית המתווים וכיצד הן מבצעות את תהליך היישום (קרי, הכנה או הטמעה)? (למשל: הקמת צוותי עבודה, שינוי מבנה חוגים/יחידות/מחלקות, קיום סדנאות והשתלמויות); (ב) האם תכניות הלימודים מיושמות הלכה למעשה בהתאם לתכנית המתווים הן באוניברסיטאות והן במכללות להכשרה להוראה (קרי, נאמנות היישום לתכנית המתווים המקורית; fidelity of implementation)? (למשל: היקף תכניות הלימודים, הרכב תכניות הלימודים, קורסים חדשים/ישנים); האם קיימים הבדלים משמעותיים בתכניות ההכשרה להוראה המותאמות על פי עקרונות תכנית המתווים במוסדות השונים?; (ג) מהן הפרשנויות השונות למטרות ולרציונל העומד בבסיס תכנית המתווים? באיזה אופן מבינים בעלי עניין שונים את התכנית בכללותה ואת מרכיביה? מהן העמדות, התפיסות והגישות הפדגוגיות לגבי תכנית המתווים של בעלי תפקידים המעורבים בהכנת התכנית ובהטמעתה ושל מרצים ומדריכים פדגוגיים הנדרשים ליישמה בפועל? האם חלו שינויים בעבודתם בעקבות תכנית המתווים? במושב זה יציגו חברי צוות המחקר – פרופ' רוני לידור, פרופ' ברברה פרסקו, ד"ר חגי קופרמינץ, ד"ר נעמי פייגין וד"ר רחל טלמור – את הממצאים של המחקר המלווה את תכנית המתווים להכשרה להוראה. חברי הצוות שוקדים בימים אלו על כתיבת הדו"ח המסכם של המחקר, שזו שנתו הרביעית והאחרונה. הם יציגו ממצאים המבוססים על שאלונים שמולאו על ידי בעלי תפקידים במכללות האקדמיות לחינוך ובאוניברסיטאות, על ראיונות עם בעלי תפקידים במכללות האקדמיות לחינוך ובאוניברסיטאות ועל ניתוחי תוכן של כ-60 תכניות לימודים להכשרה להוראה שהוגשו למל"ג על ידי מכללות אקדמיות לחינוך ואוניברסיטאות המבוססות על המתווים החדשים להכשרה להוראה. המושב יכלול דברי פתיחה ורקע של פרופ' רוני לידור, ראש צוות המחקר, ולאחר מכן ארבע הרצאות קצרות שבהן ידווחו חברי צוות המחקר על הממצאים העיקריים שעלו מניתוח הנתונים. לבסוף, יערך דיון על ממצאי המחקר כמו גם על התובנות שעלו בקרב החוקרים מעצם קיום מחקר מערכת במכללות האקדמיות לחינוך.

הרכב תכניות הלימודים בעקבות יישום "המתווים המנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל"

ח. קופרמינץ¹, ב. פרסקו², נ. פייגין³, ר. טלמור³, ר. לידור³
¹החוג ללמידה, הוראה והדרכה, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה
²המכללה האקדמית בית ברל
³המכללה לחינוך גופני ולספורט ע"ש זינמן, מכון וינגייט

רקע: מתווה הבסיס החדש בהכשרת מורים נועד, בין השאר, להבטיח אחידות מבנית בין תכניות הלימודים השונות על ידי קביעת מבנה לימודים מחייב והגדרת תחומי ליבה תוכניים משותפים. "מתווה הבסיס" (לתואר ראשון בהוראה במסגרת לימודים אינטגרטיבית) כולל שני רכיבי לימוד הכשרה להוראה מחייבים: א) לימודי חינוך והוראה (לימודי חינוך עיוניים; פדגוגיה ומתודיקה; אוריינות מחקר בחינוך) בהיקף של 15-21 ש"ש, ו-ב) התנסות מעשית בהיקף של 9-15 ש"ש. בנוסף, כולל המתווה לימודי יסוד העשרה (6-12 ש"ש) ולימודים דיסציפלינאריים (60-48 ש"ש). במקביל, הגדירה תכנית המתווים שישה תחומי ליבה תוכניים: אספקטים ערכיים-חברתיים-מוסריים; היבטים של שיח כתוב ודבור; התפתחות קוגניטיבית-רגשית-חברתית; תיאוריות וגישות בהוראה ובלמידה; תכנון, ארגון, ניהול והערכת הלמידה; מענה לתלמידים עם צרכים שונים. שאלת המחקר היתה האם תכניות הלימודים מיושמות הלכה למעשה בהתאם למתווה הבסיס והאם קיימים הבדלים משמעותיים בתכניות ההכשרה להוראה המותאמות על פי עקרונות תכנית המתווים במוסדות השונים.

מתודולוגיה: ניתוחי התכניות נעשו על פי הדו"חות שהוגשו למל"ג עבור מסלולי הלימוד השונים, עד תחילת שנת הלימודים תשע"ב. הניתוחים מבוססים על 73 מסלולי לימוד ב-27 מוסדות לימוד. הניתוחים כללו השוואה של היקף הלימודים בכל אחד מהרכיבים לפרמטרים שנקבעו במתווה הבסיס, השוואה של הרכב תכניות הלימודים בתכניות המיועדות לאוכלוסיות שונות (גיל רך, יסודי, על-יסודי, רב-גילאי, חינוך מיוחד) ולמגזרים שונים (ממלכתי, ממ"ד, ערבי). כמו כן, נבדק היקף ההתייחסות לששת תחומי הליבה התוכניים בקורסים של תכניות הלימודים השונות.

ממצאים: באופן כללי, נמצא שמרבית התכניות התאימו להרכב שנקבע במתווה הבסיס, תוך ביטוי של שונות בהדגשים של רכיבי התכנית השונים (למשל, מספר שעות נמוך יותר בלימודי ההכשרה להוראה בחוגים עתירי השעות בדיסציפלינות). לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין התכניות בשכבות הגיל השונות, אולם נמצא כי תכניות הלימודים במגזר הערבי מכילות יותר שעות לימוד ברכיבי ההכשרה להוראה מאשר במגזרים הממלכתי והממ"ד. נמצאו הבדלים משמעותיים בהדגשים שניתנו בקורסים לששת תחומי הליבה התוכניים.

תפיסות אנשי הסגל את המתווים החדשים בהכשרה להוראה

ב. פרסקו¹, נ. פייגין², ר. טלמור², ר. לידור², ח. קופרמינץ³
¹המכללה האקדמית בית ברל
²המכללה לחינוך גופני ולספורט ע"ש זינמן, מכון וינגייט
³החוג ללמידה, הוראה והדרכה, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

במסגרת יישום המתווים החדשים בהכשרה להוראה נאלצו המכללות האקדמיות לחינוך לערוך שינויים בתכניות הלימודים: הן צמצמו את מספר שעות הלימוד המוקדשות להכשרה המעשית והכניסו שינויים בתכנים ובהיקף של הלימודים העיוניים בחינוך. קורסים נוספו, אחרים בוטלו וסילבוסים נכתבו מחדש. לשינויים אלה יש השלכות על העבודה של המדריכים הפדגוגיים והמרצים במדעי החינוך, יותר מאשר על עבודתם של מורי הדיצסיפלינות. נראה לנו כי מעורבות אנשי הסגל בהכנת התכניות החדשות ותמיכתם במהלך זה חשובות להצלחת יישום המתווים החדשים. אי לכך נערך מחקר כדי לבחון באיזו מידה אכן שותפו חברי הסגל בעיצוב התכניות ומהן עמדותיהם כלפי השינויים. הסקר נערך בתשע"א בקרב 118 מרצים לחינוך ומדריכים פדגוגיים. המדגם היה מדגם מכוון וכלל אנשי סגל בשש מכללות אקדמיות: שתי מכללות חילוניות גדולות, שתי מכללות חילוניות בגודל בינוני, מכללה דתית ומכללה ערבית. שאלון המחקר התייחס לנתוני רקע אישיים ומוסדיים של הנחקר, לתפיסותיו לגבי יישום המתווים במכללתו ולעמדותיו כלפי התכניות החדשות. השאלון היה סגור ברובו, אך הוצגו גם שתי שאלות פתוחות שאפשרו התבטאות חופשית של כל נחקר. הממצאים מצביעים על תמונה מגוונת ולא אחידה: בחלק מן המכללות שיתפו את המרצים בהכנת התכניות החדשות במידה רבה עד רבה מאוד, ואילו במכללות אחרות לא שיתפו אותם כלל או רק במידה מועטה. גם לגבי עמדותיהם כלפי המתווים נתגלו עמדות מנוגדות: חלק מן המרצים והמדריכים הפדגוגיים סבורים שהתכניות החדשות מחלישות את ההכשרה להוראה בעוד שאחרים תופסים את השינויים שחלו כתורמים לשיפור ההכשרה. כאשר הנחקרים דיווחו כי התכניות החדשות התקבלו במכללה באופן חיובי ושיתפו מרצים רבים בבניתן, עמדותיהם כלפי המתווים היו חיוביות יותר. הממצאים מצביעים על הבדלים בעמדות ובתפיסות בין מדריכים פדגוגיים ומרצים לחינוך, על הבדלים בין מרצים בעלי תפקידים ומרצים אחרים, על הבדלים על פי ותק המרצה בהכשרת מורים ועל הבדלים בין מכללות. משמעות הממצאים תדון בכנס בהקשר של הדיון הכללי בנושא הרפורמה בהכשרת מורים.

תפיסותיהם של בעלי תפקידים בכירים במכללות ובאוניברסיטאות - ממצאים נוספים

נ. פייגון¹, ר. טלמור¹, ר. לידור¹, ח. קופרמינץ², ב. פרסקו³
¹המכללה לחינוך גופני ולספורט ע"ש זינמן, מכון וינגייט
²החוג ללמידה, הוראה והדרכה, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה
³המכללה האקדמית בית ברל

רקע: משנה"ל תשס"ט ואילך, החלו חלק מהמכללות להכשרת מורים והאוניברסיטאות ליישם את "המתווים המנחים להכשרה להוראה". המחקר המדווח כאן בוחן את האופן שבו תופסים בעלי התפקידים הבכירים במוסדות אלה את אופן היישום של התכנית החדשה.

שאלות המחקר: (א) כיצד נערכו המכללות והאוניברסיטאות ליישום תכנית המתווים וכיצד הן ביצעו את תהליך היישום? (ב) מהן הפרשנויות השונות למטרות ולרצינות העומד בבסיס תכנית המתווים? מהן העמדות, התפיסות והגישות של בעלי תפקידים אלה לגבי תכנית המתווים?

המשתתפים במחקר וכלי המחקר: בשנת תשע"א נערכו ראיונות חצי מובנים עם בעלי תפקידים מרכזיים ב-9 מכללות: 2 מכללות מהמגזר הערבי; 2 מכללות מהמגזר הממלכתי דתי ו-5 מכללות מן המגזר הממלכתי, מתוכן שלוש גדולות ושתיים בינוניות, בעלות אופי מקצועי ייחודי, ועם ראשי המחלקה להכשרה להוראה ב-5 אוניברסיטאות (בשנת תשע"ב). המרואיינים נשאלו על: מצבה הנוכחי של המכללה/האוניברסיטה מבחינת תכנית המתווים, האם כבר הוגשה ואושרה והאם היא כבר מיושמת בהוראה בשנת הלימודים תשע"א/תשע"ב ואם כן, באיזה מסלולים/חוגים; השיקולים שהנחו אותם בעת בניית תכנית הלימודים החדשה; השינויים שהתרחשו במכללה בעקבות יישום תכנית המתווים; הקשיים שהם נתקלו בהם בעת יישום התכנית החדשה; עמדותיהם כלפי התכנית החדשה ותפיסותיהם לגבי השפעתה על הכשרת המורים והגננות בישראל, האם התכנית החדשה תסייע להכשיר מורים טובים יותר?

הממצאים יציגו את (א) השינויים שחלו במכללה/אוניברסיטה עם יישום המתווים על פי מספר קטגוריות: שינויים קוריקולריים, שינויים ארגוניים-מבניים, שינויים בכח אדם, אופן עריכת השינויים, הקשיים והאתגרים בתכנון ובביצוע; נמצאו הבדלים בין מכללות וביניהן לבין האוניברסיטאות בנושאים אלה (ב) תפיסת השינויים ותרומתם למוסד ולהכשרת המורים בישראל. נמצא מגוון של עמדות ודעות שונות בקרב המרואיינים באשר להשפעה האפשרית של תכנית המתווים על ההכשרה להוראה.

יישום "המתווים המנחים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל":

תכנית M. Teach במכללות

ר. טלמור¹, ר. לידור¹, ח. קופרמינץ², ב. פרסקו³, נ. פייגין¹

¹המכללה לחינוך גופני ולספורט ע"ש זינמן, מכון וינגייט

²החוג ללמידה, הוראה והדרכה, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה

³המכללה האקדמית בית ברל

רקע: המתווים החדשים להכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה מציעים מתכונת לימודים חדשה המיועדת לבעלי תואר אקדמי בדיסציפלינות הנלמדות במערכת החינוך – לימודים לתואר שני במסגרת לימודים אינטגרטיבית עם תעודת הוראה (M. Teach). תכנית זו מאפשרת לשדרג את ההכשרה להוראה – מהלך חשוב לתדמית המקצוע. במקביל ממשיכות המכללות לקיים את תכניות הכשרת האקדמאים (שנקראו בעבר "הסבת אקדמאים להוראה") לבעלי תואר אקדמי ראשון המעוניינים ללמוד לקראת תעודת הוראה. מטרת המחקר הייתה לבחון כיצד גובשה התכנית החדשה (M. Teach), כיצד היא מיושמת במכללות וכיצד היא נתפסת בקרב ראשי התכנית בהשוואה לתכניות להכשרת אקדמאים.

המשתתפים במחקר, כלי המחקר וניתוח הנתונים: בשנת הלימודים תשע"ב נערכו ארבעה ראיונות חצי מובנים עם ראשי התכניות בארבע המכללות שבהן מתקיימת התכנית: שלושה באמצעות הטלפון ואחד פנים אל פנים. המרואיינות נשאלו על הקשיים שבהם נתקלו בגיבוש ובהפעלת התכנית, מקומה של התכנית בהכשרת המורים וההבדלים בינה לבין התכניות להכשרת אקדמאים. כמו כן נבדקה חלוקת השעות של כל אחד מרכיבי הלימודים בתכניות בכל אחת מהמכללות, ונערכה השוואה בין חלוקת השעות בתכניות המכללות לבין החלוקה המוצעת במתווים החדשים.

הממצאים: הקשיים העיקריים בגיבוש ויישום התכנית החדשה היו אדמיניסטרטיביים- ביורוקרטים, קשיים הקשורים לתכנים של התכנית וקשיים בשילוב הסגל הקיים בהוראה. בהקשר לחלוקת השעות בין מרכיבי הלימודים נמצא כי בכל ארבע המכללות מספר השעות לקבלת התואר זהה – 33 ש"ש לתעודת הוראה במקצוע אחד - ותואם את הנדרש בתכנית המתווים. גם ברכיבים של מתודולוגיה מחקרית וסמינריונים מספר השעות זהה בין המכללות ותואם את הנדרש בתכנית המתווים. הבדלים בין המכללות נמצאו ברכיבי החינוך, הפדגוגיה והמתודיקה וההתנסות בהוראה. נראה שטווח האפשרויות הרחב יחסית בתכנית המתווים אפשר לכל מכללה לחלק את השעות בין הרכיבים השונים בצורה שונה, יחד עם זאת כולן שומרות על המסגרת המחייבת. המרואיינות ציינו שלושה תחומים שבהם יש הבדלים בין התכנית החדשה לתכנית להכשרת אקדמאים: התכנים, הסטודנטים והסגל. לדעתם שתי התכניות ימשיכו להתקיים זו לצד זו.